

SMÄRRE MEDDELANDEN

INSKRPTIONSSTENAR RÖRANDE TYCHO BRAHES PAPPERSKVARN

"Papperstillverkningens konst, den frejdade, dittills av ingen övad hos oss i vårt land, Bille väckte till liv", säger Tycho Brahe i *De nova Stella* 1573. Sten Bille till Herrevads kloster var Tycho Brahes morbror och grundade Klippans pappersbruk vid denna tid.²

Tycho Brahe blev själv utövare av denna konst. Han hade 1576 fått Ven i förläning av Danmarks konung Fredrik II, och låtit bygga det slottsliknande Uraniborg och observatoriet Stjärneborg, och i början av 1586 hade den första boken tryckts på hans eget tryckeri. Då emellertid anskaffandet av papper till tryckeriet beredde Tycho Brahe ideliga svårigheter och ofta fördröjde utgivandet av hans skrifter, lät han anlägga en papperskvarn på sydvästra delen av ön. Denna var så inrättad, att den samtidigt kunde mala säd och bereda skinn. Här återgivna karta ur Blaeus atlas (fig. 1 och 2) ger en föreställning om vilket företag denna anläggning var med sina 60 konstgjorda dammar.

Av denna kvarn finns nu intet synligt ovan jord, men resultatrika grävningar ha påbörjats sommaren 1933, och man har bl. a. blottat en del av kvarnens gråstensgrund, påträffat kvarnrännan samt framgrävt ett vattenhjul och en kvarnsten. Resterna av den jättelika fördämningsvallen inhägnades år 1931 och skyddas nu mot en genom plöjning fortgående nivellering.

Kunskap om Tycho Brahes papperskvarn få vi främst genom hans beskrivningar i brev till vänner, men om dess öden sedan Tycho Brahe lämnat Ven 1597 äro vi dåligt underrättade.

På 1740-talet skulle här avbildade inskriptionssten (fig. 3) ha förts från Ven till fastlandet. Den förvaras nu på Knutstorp, Tycho Brahes födelseort, och är där uppställd i nedre hallen. Att stenen befinner sig på Knutstorp är förvånande. W. Faxe³ nämner på tal om denna sten: "Den träffades der [på Knutstorp] förledne vecka af Adjunct Ekedahl, och blef af nu varande Egare H. Herr Grefve Arvid Ad. Wachtmeister öfverlemnad till Anti-quitets-Museum vid Kongl. Carolinska Academien i Lund".

Stenens utseende framgår av fig. 3. Den är av kalksten, mycket skadad, och hela baksidan saknas. Mitt å vardera kanten (smalsidan) återfinnes

¹ Ur Klippans pappersbruk 1573—1923, utg. av Gustaf Clemensson, Lund 1923, s. 22.

² P. Ebbinghaus nämner oriktigt Tycho Brahe som grundläggare av denna papperskvarn, se Tycho Brahes papirmølle's historie paa øen Hven.

³ [W. Faxe] Fornlemninger af Tycho Brahes Stjerneborg och Uranienborg på øn Hven, aftæckte åren 1823 och 1824, Sthlm 1824, s. 24.

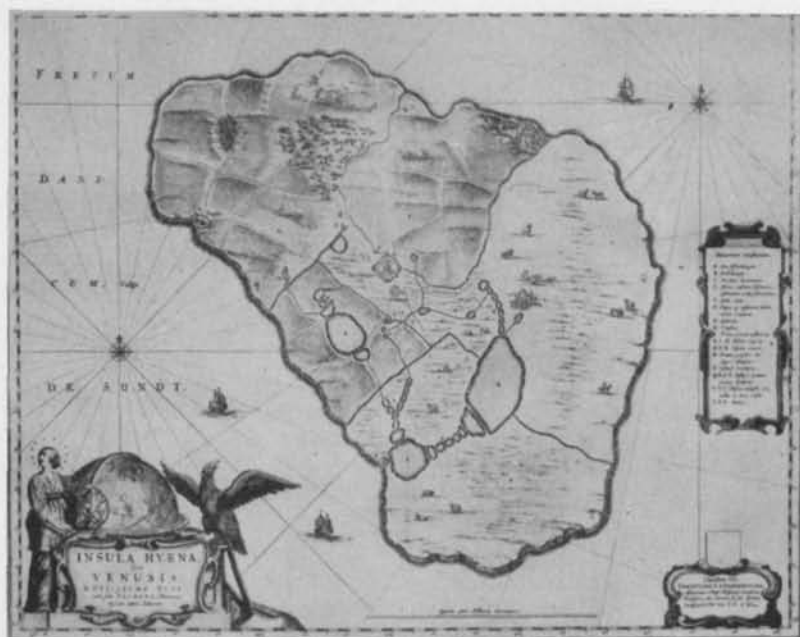

Fig. 1.

Karta över Ven med Tycho Brahes konstgjorda kvarndammar.
Ur J. Blaeu, Atlas maior sive Cosmographiae Blaviana, Amstelaedami
1662—65.

ett stort sköldformigt relieffält, och genom formen på detta — nästan till hälften avskuret — kan man beräkna stenens ursprungliga tjocklek. Textytan är väl bevarad och inskriptionen kan ännu läsas. Texten överensstämmer fullkomligt med en avskrift, som professor Frommius* gjort på 1600-talet efter en inskriptionssten (identisk med den nu behandlade stenen) på ön Ven.

HOC VALLVM & MOLAN
PAPYRACEAM CVM OMNIBVS
ADJVNCTIS ARTIFICIIS &
SVPERIVS DISPOSITIS PISCINIS
HIC VBI NIHIL TALE ANTE EXTITIT
IN PATRIÆ SVVM POSTERORVMQVE
COMMODVM ORDINATIONE
LABORE & SVMP TIBVS PROPRIIS
TYCHO BRAHE O. DE KNVDSTRVP
F. F.

INCEPIT ANNO 1590, COMPLEVIT 159(2)

* Danske Magazin, Andet Bind, Kiøbenhavn 1746, p. 265.

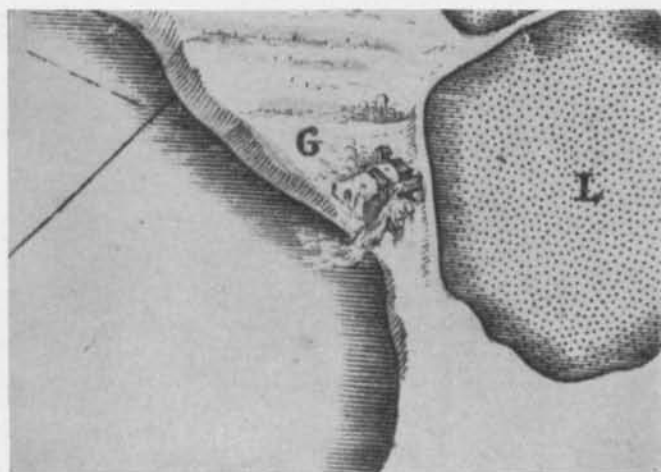

Fig. 2.
Tycho Brahes papperskvarn.
Detalj av fig. 1.

Översättning (texter och översättning granskade av fil. mag. Axel Friberg):

Denna damm och papperskvarn med alla tillhörande inrättningar samt de högre upp belägna bassängerna, här varest det tidigare icke fanns något sådant, har till fäderneslandets, sin egen och de efterkommandes nytta efter egen plan, med eget arbete och på egen bekostnad Tycho Brahe herre till Knudstrup lyckligen uppfört, påbörjat 1590, fullbordat 1592. (Jag läser förkortningen O. som optimus och F. F. som felicitur fecit.)

I Frommius avskrift står som postscriptum ett bibeleitat ur Pauli brev till Galaterna, kap. 6, vers 10: DVM TEMPVS HABEMVS OPEREMVR [BONVM.] Medan vi hava tid, låtom oss göra det goda. På stenen läsa vi:

DVM TEMPVS — framsidan.

HAB[EMUS] — högra smalsidan.

[OPEREMVR] — baksidan.

BONVM — vänstra smalsidan.

OPEREMVR saknas och kan inte vara misstolkning av BONVM, som på grund av det stora tomrummet till vänster om B:et och stenens slut till höger om M:et måste vara ett avslutat ord. Verbet måste stå på stenens synliga nu borthuggna baksida, och stenen har alltså varit fristående.

* * *

I litteraturen⁵ omnämnes ännu en inskriptionssten av samma lydelse men med språkliga skiljaktigheter bestående i tyngre och ovanligare kon-

⁵ P. J. Resenius, *Inscriptiones Haffnienses*, Haffniæ 1668, p. 335. [Oluf Bang], *Samling af Adskillige Nyttige og Opbyggelige Materier...* Andet Bind, 1745, p. 276.

struktioner och åtalen 1589—1590 i stället för 1590 och 1592 samt med uteslutande av bibelcitaten:

"Hoc vallum, & molendinum papyraceum cum omnibus adjunctis artificibus, & superius dispositis piscinis, his ubi nihil tale antea extitit, instinctu, ordinatione & sumptibus propriis, patriæ, sibi & posteris. // Tycho Brahe O. F. de Knudstrup F. F. // Incepit Anno 1589, complevit 1590."

Enligt Oluf Bang⁶ blev denna inskription "sat i møllens muur" till skillnad från den här ovan behandlade stenen, som varit fristående. Det har sålunda troligen funnits två olika inskriptionsstenar, och med kännedom om Tycho Brahes förkärlek för inskrifter vore det intet förvånande. Så länge säkrare bevis saknas måste vi dock räkna med att den sist citerade inskriptionen kan vara en slarvigt gjord avskrift. De sommaren 1933 påbörjade grävningarna kunna kanske ge någon upplysning till lösandet av detta problem. Av de båda inskriptionernas olika årtal kunna vi kanske nämligen utläsa två arbetsperioder i anläggningen av kvarnen, 1589—1590 och 1590—1592. Tycho Brahe nämner själv i brev 24 Nov. 1589 till Chr. Rothmannus⁶, att papperskvarnen till stor del är färdig, dock talar han så vitt jag kunnat finna aldrig om några inskriptionsstenar rörande kvarnen. 1590 har den tagits i bruk och minnet därav hugfäst genom en (nu försvunnen) sten, som "sat i møllens muur". Kompletteringsarbeten ha sedan företagits 1590—1592, och när dessa slutförts har här avbildade sten rests⁷.

* * *

I "Tycho Brahe als Papiermacher" sätter Paul Ebbinghaus ännu en inskriptionssten i samband med Tycho Brahes papperskvarn. Denna sten befinner sig enligt Ebbinghaus liksom på Knutstorp⁸, men har intet med papperskvarnen att göra, utan är den av Tycho Brahe i Epist. Astron. 1596 citerade inskriptionssten, som en gång suttit i Stjärneborgs kvadratiske mittrum.

Eva Bergman.

⁶ Epistolarum Astronomicarum. Liber primus, Vranibvrgi 1596.

⁷ Enligt P. Ebbinghaus i Tycho Brahe als Papiermacher, på krönet av den stora fördämningsvallen. Han anger ej källan till denna uppgift.

⁸ Denna inskriptionssten finnes ej på Knutstorp enligt uppgift från greve Claës Wachtmeister.

Fig. 3.

Inskriptionssten rörande Tycho Brahes papperskvarn. Storlek 110 × 50 × 25 cm.